Ramazan-ı Şerif Ayının Tespitinde Hesaba İtibar Edilir mi?

Müslim'in rivayet etmiş olduğu bir hadis-i şerifte:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضى الله عنهما قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليهِ وسلم الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ فَإِذَا رَأَيْتُمُ الْهِلاَلَ فَصُومُوا وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطِرُوا فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ

Abdullah b. Ömer (Allah onlardan razı olsun)'den rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)şöyle buyurdu: **Ay yirmi dokuz gündür. Hilali gördüğünüzde oruç tutun ve yine gördüğünüzde iftar edin. Hilali göremediğinizde takdir edin.**[1]

Bu Hadis-i Şeriften de anlaşıldığı gibi Ramazan Ayının başlangıç ve bitimi, ru'yet (görmek) esasına dayanmıştır. Şu kadar var ki bu ve emsal Hadis-i Şeriflerde zikri geçen "ru'yet" kelimesinin, hakiki görmeyi içine aldığı gibi gözle görmek gibi bilgi ifade eden hesapla tespiti de içine alıp almadığında ihtilaf edilmiştir. Bu ihtilaf, birinci asrın sonlarından itibaren başlamış günümüze kadar devam etmiştir.[2]İhtilafın sebebi Hadis-i Şerifte geçen **Hilali göremediğinizde takdir edin**lafzının tefsirinden kaynaklanmıştır.

Hesaba itibar edilip edilmeyeceği hususunda Âlimler genelde iki guruba ayrılmışlardır.

Sahihu'l-Buhari şarihlerinden olan Bedruddin Mahmut b. Ahmed el-Aynî, (ö.855) ***Ümdet'ül-Kari***adlı eserinde hesaba itibar edilir diyen âlimleri şu şekilde sıralamıştır: Tabiinden Mutarraf b. Abdullah b. eş-Şehir, Şafiilerden Ebu'l-Abbas b. Sureyç el-Kaffal, muhaddislerden İbn Kuteybe (Allah onlara rahmet etsin).[3]

Ebu'l-Abbas b. Sureyç'den farklı rivayetler de vardır. İbn Hacer ***Fethu'l-Bârî***isimli eserinde; bu zattan gelen bir rivayete göre hesaba itibar edilerek oruca başlamanın vacip olduğunu diğer bir rivayete göre ise vacip olmayıp caiz olduğunu nakletmiştir.[4]

El-Kazı Ebu Tayyip, Muhammed b. Mukatil ve Muhammed er-Remli (Allah onlara rahmet etsin)gibi zatlar da; hesabın doğru olduğunu kabul eden kimselerin hilali görmeden de rasathanenin hesabına göre oruç tutmaları veya bayram yapmaları gerekir diyenlerdendir. Şu kadar var ki âlimlerin geneline göre hesaba itibar edilmez.

Muhammed Bahit ***İrşadu Ehli'l-Milleti ila İsbati'l-Ehille*** adlı risalesinde Kuşeyri'den şunları nakletmiştir: Şayet hesap; bulut emsali bir mani olmasaydı hilalin, gözle görülebileceğini söyleyecek olursa buna itibar edilerek oruca başlanılması ve bitirilmesi gerekli olacaktır. Zira bu hükmün sabit olması için görmenin hakikati şart değildir. Nitekim fıkıh kitaplarımızda da mezkûr olduğu üzere zindanda olan biri, ayın tamamlandığını veya o günün Ramazandan bir gün olduğunu gerek araştırması ve gerekse başka bir sebeple bilip inansa o kişi için oruç tutması gerekli olur. Her ne kadar hilali bizatihi görmeyip veya görenden kendisine bir haber ulaşmış olmasa da hüküm böyledir. Ve bu konuda âlimlerin ihtilafı da yoktur.[5]

Şafii fakihlerinden olan Şihabuddin Ahmed el-Kalyubî (ö.1069), Haşiyesinde Allame Abbâdî'den şunları nakletmiştir: Kesin olan hesap; hilalin görülemeyeceğini söylediği halde adil olan birinin "ben hilali gördüm" sözü kabul edilemez. Bu kişinin şahitliği ret olunur. El-Kalyubî,

bu nakli yaptıktan sonra bunun aşikâr olduğunu, binaenaleyh oruç tutulmasının caiz olmadığını ve buna muhalefetin de inat ve kibirden kaynaklandığını söylemiştir.[6]

Yapılan bu nakillerden de anlaşıldığı gibi sadece hesaba itibar etmeyenler olduğu gibi ki bunlar çoğunluktadır, hesaba itibar edenler de vardır. Hatta bunlar da kendi aralarında iki kısma ayrılmıştır.

1. Hesaba itibar edilerek gereğince amelin vacip olduğunu söyleyenler.
2. Hesaba itibar edilerek gereğince amelin caiz olduğunu söyleyenler.

Hanefi ve diğer mezhep mensubu âlimlerin çoğu; Ramazan, Şevval ve Zilhicce aylarının rasat yapılarak takip edilmelerinin vacip olduğunu kitaplarında açık bir şekilde beyan etmişlerdir. Bu rasat, Şaban ayının sonunda yapılır. Şayet Ramazan hilali görülürse oruca başlanılır. Hilal görülmezse Şaban ayı otuza tamamlanır. Aynı şekilde Ramazanın sonunda Şevval hilali görülürse iftar edilir. Görülmemesi durumunda ise Ramazan otuz güne tamamlanır.

Bu Âlimler oruca başlanılması ve bitirilmesinde hilalin görülmesine, görülmemesi durumunda da ayın otuza tamamlanmasına itibar etmişlerdir. Hesaba itibar etmemişlerdir.[7]

Hilali gördüğünü iddia eden kişinin şahitliğinin kabul edilip edilmemesini Hanefiler şu şekilde beyan etmişlerdir:

Hilali gördüğünü iddia eden kimse ya bir kişidir veya onunla beraber hilali gören başkaları da vardır.

Bu kişinin tek kalması, havanın açık olması gibi onun yalan söylediğine veya hata yaptığına delildir. Veya havanın kapalı olması gibi buna delil değildir.

Şayet hilali gördüğünü iddia eden kimse, tekse ve tek olması da hata yaptığına veya yalan söylediğine delil ise ***Zahiru'r-Rivaye***'ye göre bu kişinin haberi kabul edilmez.

Şayet bu kişinin tek olması hata yaptığına veya yalan söylediğine delil olmazsa ***Zahiru'r-Rivaye***'ye göre Ramazan ve Zilhicce aylarında haberi kabul edilir. Şevval ayında ise iki rivayet vardır. Bir rivayete göre Ramazan ve Zilhicce aylarında olduğu gibi haberi kabul edilir. Diğer bir rivayete göre ise kabul edilmez.[8]

Hilali gördüğünü iddia eden kimse tek olmayıp onunla beraber bu iddiada bulunan başka toplulukta varsa şahitliği ittifakla kabul edilir.[9]

Hilali görme konusunda tek kişinin verdiği haberin kabul edilebilmesi için kişide İslam ve buluğ şartının arandığı Hanefi mezhebinde ittifakladır. Ancak bu kişi için adalet vasfının aranıp, aranmamasında ihtilaf edilmiştir. ***Zahiru'r-Rivaye***'ye göre adalet şarttır. Ebû Cafer et-Tahavî (ö. 321)'ye göre ise şart değildir.

Muhammed Bahit el-Muti'i bu iki görüşü naklettikten sonra sözlerine şu şekilde devam etmiştir: Hakikatte bu iki görüş arasında farklılık yoktur. Adaleti şart koşan, mutlak adaleti şart koşmuştur. Yani mesturu'l-hal dediğimiz fasık olduğu bilinmeyen kişi de buna dâhil olmuştur. Adaleti şart koşmayan ise hakiki adaleti kast etmiştir. Buna göre fasık olduğu bilinen birinin şahitliliğinin kabul edilemeyeceği herkesçe kabul edilmiştir.

Hesaba itibar etmeyen âlimlerin, temelde üç gerekçeleri vardır.

1. Şer'i Şerif, nucum/yıldız ilmine itibar etmeyi yasaklamıştır. Ebu Davud ve İbn Mace'nin rivayet etmiş oldukları bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مَنِ اقْتَبَسَ عِلْمًا مِنَ النُّجُومِ اقْتَبَسَ شُعْبَةً مِنَ السِّحْرِ

زَادَ مَا زَاد

İbn Abbas (Allah onlardan razı olsun)'dan rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur: **Nücüm'dan ilim alan kimse, sihirden bir şube almış olur.Sonra üzerine dilediğini.**[10]

1. Şer'i Şerif; oruç, namaz emsali ibadetlerin edasında hesap-kitap yapma üzerine bizleri mükellef kılmamıştır. Bilakis bu emsal ibadetlerin sorumluluğunu hesap-kitap yapmasını bilen ve bilmeyenin anlamalarında eşit olacağı bir takım açık alametlere bağlamıştır. Nitekim ***El-Buhari*** ve ***Müslim***'in rivayet ettikleri; "**Hilali gördüğünüzde oruç tutun ve yine gördüğünüzde iftar edin. Hilali göremediğinizde takdir edin**[11]" hadis-i şerifin şarihlerinden olan el-Aynî, İbn Hacer ve İbn Baddal gibi zatlar da bu şekilde beyan etmişlerdir. Bunun birçok hikmetleri olduğu gibi mükelleflerin, Şer'i Şerif'in hükümlerini her zaman ve mekânda tatbik edebilmelerine imkân sağlanması da ayrı bir hikmettir.
2. Oruçla alakalı hadis-i şeriflerde Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) hükmü, görmeye bağlamıştır. Hesap ile takdir etmek ise sis, bulut emsali hilalin çıplak gözle görülmesine mani bir şeyin olması durumundadır. Ayın 29 gün çekmesi ancak görmekledir. Hilali rasat etme işlemi nas/açık delil üzerine hükümlerin bina edildiği ibadet işlerinden olduğundan teabbudîdir. İlletlendirme veya kıyaslama yapılamaz.

Ru'yetu'l-hilal konusunda hesaba itibar eden âlimlerin, bu gerekçelere verdikleri cevaplar şu şekildedir:

1. Muhammed Bahit ***İrşadu Ehli'l-Mille ila İsbati'l-Ehille*** adlı risalesinde ***el-Hidaye*** sahibinin ***Muhtaratu'l-Nevâzil*** adlı eserinden şunları nakletmiştir: Nücüm ilmi Şer'i Şerifin yasak ettiği bir ilim değildir. Zira bu ilim iki kısma ayrılır.
2. Hesaba dayalı ilmi nücüm
3. İstidlale dayalı ilmi nücüm

Hesaba dayalı ilmi nücüm haktır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ

"Güneş ve ay bir hesaba göre hareket etmektedir"[12].

İstidlali olan nücüm ilmi de yıldızların ve eflakin hareketleriyle hadiseler üzerine istidlal etmektir. Bu da Şer'an caizdir. Tabibin kişinin nabzından, hasta veya sıhhatli olduğuna anlaması gibi.[13]

Muhammed Bahit el-Muti'i nin yapmış olduğu bu nakillerden anladığımız; Şeriatın yasak ettiği ilmi nücüm günümüzde rasathanelerin gökyüzünü gözetlemek suretiyle hesaba dayalı ilim değildir.

Ebu Davud'un rivayet etmiş olduğu **"Nücüm'dan ilim alan kimse, sihirden bir şube almış olur."**[14]Hadis-i Şerifin ***Avnu'l-Ma'bud*** gibi şerhlerine baktığımızda bu yasak olan ilmin; yıldızlara bakarak gaipten haber vermek olarak beyan edildiğini görmekteyiz. Yoksa müşahede yoluyla hesaba dayalı ilim demek değildir.[15]

2. Hesaba itibar edilmez diyenlerin gerekçelerinden bir tanesi de hesabın kesin olmayıp tahmin ve sezgiye dayalı olmasıdır. Nitekim İbn Hacer ve Aynî gibi zatlar bunu şu sözleriyle sarahaten ifade etmişlerdir. **"Hesaba itibar etmek batıldır. Zira hesap, sezgi ve tahminden ibarettir. Kesinlik veya zannı galibiyet ifade etmez"**[16]Bu ibarenin mefhumu muhalifi şayet hesap günümüzde olduğu gibi kesinlik ifade ediyorsa, hesaba itibar edilir. Fukahanın ibarelerinde, Mefhumu muhalif caizdir.

3. Hesaba itibar edilmez diyenlerin gerekçelerinden bir diğeri de, Hilali gözetlemek nas/açık delil üzerine hükümlerin bina edildiği ibadetlerden olduğundan taabbudidir. İlletlendirme veya

kıyaslama yapılamaz. Hesaba itibar eden Âlimlerin buna verdikleri cevap şu şekildedir: Evet teabbudi olan konularda illetlendirme ve kıyaslama yapılamaz. Bu konu tartışılacak bir mevzu değildir. Ancak bu, illeti beyan edilmeksizin mutlak gelen naslar için geçerlidir. Eğer nas, illetiyle beraber gelecek olursa, bu durumda nassı anlamada illetin tesiri olduğu ve hükmün tatbiki bu illete mebni olduğu usullerimizce de bilinmektedir. Velev ki bu hüküm, halis ibadetlerde olsa bile. Hilalin gözetlenmesini söyleyen hadis-i şerif, bu bapta tek değildir. Bilakis Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'den bu bapta sabit olan başka hadis-i şerifler de vardır ki bunlar ru'yetin gerekliliğini bir illete bağlamıştır.

Buhari, ***Müslim*** ve diğerlerinin rivayet etmiş olduğu bir hadis-i şerifte şöyle buyruluyor:

عن ابْن عُمَرَ رضى الله عنهما يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِىِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ لاَ نَكْتُبُ وَلاَ نَحْسُبُ الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا وَعَقَدَ الإِبْهَامَ فِى الثَّالِثَةِ وَالشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا. يَعْنِى تَمَامَ ثَلاَثِينَ

İbn Ömer (Allah onlardan razı olsun)'den rivayete göre kendisi Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğunu haber veriyor:(Biz) **yazamayan ve hesap edemeyen ümmi bir ümmetiz, ay şöyle, şöyle ve şöyledir.** Bir keresinde Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) eliyle 29 diğer bir keresinde 30 gün olduğunu işaret etmiştir.[17]

Bu hadis-i şerifte Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem), ümmetin ümmiliğini yazma ve hesap yapamamasını, hilalin bizatihi gözle görülme şartına gerekçe yapmıştır. Kameri ayın bazı kere 29 bazı kere de 30 gün olmasını yazma ve hesap yapmasını bilmeyen bir ümmetin hilali gözetlemekten başka bir yolla bilmesi mümkün olamayacaktır. Muhaddisler de bu hadis-i şerifi bu şekilde yorumlamışlardır.

İbn Hacer ***Fethu'l-Barî*** isimli kitabında bu hadis-i şerifin şerhinde şöyle demiştir: Yazmayı ve hesabı bilmeyenden maksat Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in zamanındakilerdir. Zira o zamanda kitabet ilmini bilen kişiler azdı. Hesaptan kastedilen de nücüm ilmidir. Bu da aynı şekilde o zamanda az kişinin sahip olduğu bir ilimdi. Bunun için oruç ve diğer hükümlerin ru'yet esasına bağlanması zorluğu kaldırmak için olmuştur.[18]

Aynı zamanda hilali gözetlemek bizzat maksut bir ibadet değildir. Bilakis kameri ayın başlamasını ve bitimini bildiren kitabet ve hesap yapmayı bilmeyen bir topluluk için kameri ayın başlangıç ve bitimini anlamayı kolaylaştıran bir vesiledir.[19]

Bahit risalesinde tek kişinin hilali gördüm demesine itibar edilmesi hakkında şöyle diyor: İmamlarımız arasında adil olan bir tek kişinin Ramazan hilalini gördüm demesine itibar edileceğinde ihtilaf yoktur. Semada görmeye mani illet olup olmaması bu hükmü değiştirmiyecektir. Ancak bu hüküm, o kişinin teferrudü yani tek kalması hataya ve yalana delil olmaması durumundadır. Zilhicce ayı her ne kadar İmam el-Kerhi ihtilaf etse de bize göre Ramazan ayı gibidir. Şevval ayı da Tahavi'nin rivayetine göre Ramazan gibidir.[20]Göz yanılmasından veya şahsi bir çıkarından dolayı yalan ve hatadan masum olmayan iki şahitten, hesabın daha sağlam olduğu da bir gerçektir. Hatta havanın bulutlu olmadığı bir zamanda tek bir şahidin şahadetinden bile hesap, daha sağlamdır. Hâlbuki selefimiz bunların şahitliklerini kabul etmişlerdir.[21]

 Muhammed Bahit ***İrşadu Ehli'l-Mille ila İsbati'l-Ehille*** adlı risalesinde bu konuyu işledikten sonra özet olarak şunları söylemiştir:

Âlimlerimiz hangi alanda ihtisas sahibi olursa olusun, her hadisede ehl-i hıbre dediğimiz o konuyu bilen basiret sahibi kişilere müracaat etmişlerdir. Onlar gerek Kur'an'ı Kerim ve gerekse hadis-i şerifin lafızlarının manalarını anlamada lügat ehli olan kişilere müracaat

etmişler ve onların kavillerini almışlardır. Aynı şekilde orucu bozan ve bozmayan şeylerin incelenmesinde tabiplerin görüşlerine müracaat etmişler ve onların verdiği bilgiler doğrultusunda hareket etmişlerdir. Ve diğer birçok meselede de bunu yapmışlardır.

Şaban, Ramazan ve diğer ayların tespitinde bizleri hesaba dayanmaktan men eden nedir? Bu iş bizim için müşkül olunca hangi neden bu konuyu bilen ehl-i hıbreye müracaattan bizleri alıkoyuyor? Hâlbuki onların bu konudaki verileri kesindir. Kur'an ayetlerine muvafıktır. Görülmez mi bu ilimle meşgul olan kişiler, hesaplarına binaen güneş veya ay falan günde falan saatte tutulacak diyorlar, dedikleri günde ve saatte tutuluyor. Ve bunda yanılmada olmuyor. Zira bu hesaplama tahminen değil rasat vasıtasıyla his ve müşahede yoluyla oluyor. Hilalin müşahedesine, şayet maniler olmasaydı görülmesinin mümkün olacağına dair verdikleri haberler, tevatür derecesine ulaşıyor. Her ne kadar haber verenlerin sayısı tevatür derecesine ulaşmıyor olsa da, sayılarının çok olması onların haberlerini yakin derecesine veya yakın olan zannı galip mertebesine ulaştırıyor. Ve kalpte de bu haberin doğruluğuna dair güven hâsıl oluyor. Nitekim bu manayı şu ayet-i kerime teyit ediyor:

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

"Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin."[22]

Aya şahit olmak ya hazır olmak yani seferde olmamakla veya varlığını bilmekledir. Bu ikinci mana ayetten zahir olan manadır. Zira bilme manasında şahit olma orucun vacip olmasına sebeptir. Şer'an hilalin bulunması, hadis-i şeriflerin de beyan ettiği gibi, güneşin batışından sonra bulunmasıyladır.

Şöyle ki hilali gözetleyen kişi güneşin batımından sonra hilalin varlılığını bilirse oruç onun üzerine vacip olur. Bu bilgi gerek bizzat kendisinin hilali görmesiyle olsun ve gerekse güvenilir bir kişinin hilali gördüğüne dair verdiği haberle olsun veya Hâkimin emriyle olsun veya da felekilerin hesabının ayın varlılığına ve mani olmasaydı görülebileceğine dair verdiği haberle olsun müsavidir.

Sahih nazarın gerektirdiği yukarıda naklettiğimiz "Kuşeyri"nin su sözüdür:

Şayet hesap; bulut emsali bir mani olmasaydı hilalin, gözle görülebileceğini söyleyecek olursa buna itibar edilerek oruca başlanılmasının ve bitirilmesinin gerekliliği tahakkuk edecektir. Çünkü bu hüküm için görmenin hakikati şart değildir. Oruç ve iftarın ru'yet esasına bağlanması buna zıt değildir.

Muhammed Bahit; güneş battıktan sonra hilali görmenin mümkün olamayacağı durumlarda, sadece hesapla hilal vardır diyerek oruç tutulmasının vacip veya caiz olmasını da kabul etmiyor. Zira bu görüş mütekaddiminin ittifakına aykırıdır. Çünkü mücerret hilalin varlılığı orucu sabit kılmaz. Şer'i Şerif; hükmü, güneş battıktan sonra hilalin görülmesine bağlamıştır. Yukarıda nakledilen ihtilaf; fiili olarak görmek şart mıdır, yoksa mani olmasaydı ru'yetin fiilen tahakkuk edeceğine hesabın delaleti yeterli midir?

Bahit, ikinci görüşü benimsediğini ve bu görüşte de İmam Subki'nin tek olmadığını söylemiş ve sözlerine şu şekilde devam etmiştir: İbn Sureyç, Mudarraf, İbn Kuteybe, İmam Muhammed'in ashabından olan İbn Mukatil el-Razi de (Allah onlara rahmet etsin) bu görüştedir ve kişiye dayanak olarak bunlar yeterlidir.

Bu görüş, hesaba itibar edilmez diyenlerin şu sözlerine de münafi değildir: "Şayet insanlar hesapla mükellef olsalardı bu onları sıkıntıya sokacaktı. Zira hesabı bilen sadece bazı fertlerdir." Çünkü bu itiraz, bütün insanlar hesapla mükelleftir denilmesi durumunda tahakkuk eder. Hâlbuki bunu diyen hiç kimse olmamıştır. İbn Sureyç ve ona muvafakat edenler Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in (فاقدروا) **takdir edin sözünü**, Allah Teâlâ'nın bu ilmi kendilerine has kıldığı kişilere hitap olduğunu (فاكملوا العدة)**sayıyı tamamlayın** sözünün de genele hitap olduğunu söylemişlerdir.

Hesabı kabul etmeyen kişiler kutuplar gibi güneşin doğması veya batması bir aydan altı aya kadar uzayan yerlerde ne yapacaklar. O belde de oturanlar için güneş battıktan sonra hilali fiili olarak görmek mümkün müdür? Ve ya biri; orada yaşayanlar oruçla mükellef değillerdir

diyebilir mi? Hâlbuki kamer güneşle beraber her ay birleşiyor ve ayrılıyor. Ayrılması da kamerî ayın başı oluyor. Ve bu olay dünya küresinin hiçbir yerinde değişmiyor. Ancak ihtilaf güneşin doğumunda ve batımında oluyor. Nasıl ki bu yerlerde namaz vakitleri için gölgenin bir misil veya iki misil olmasına, şafağın kaybolmasına bakılmıyor en yakın yere itibar ediliyorsa oruç içinde aynı şey yapılır.

Fecrin sadık veya kazip olması, gölgenin bir misil veya iki misil olması, ufuktaki rengin kırmızı, sarı veya beyaz olması, hükmün üzerine tevakkuf ettiği işler değildir. Bilakis bunlar; zamanın geçtiğini, muayyen vakitlerin nihayete erdiğini ve diğer muayyen vaktin başladığını bildiren alametlerdir.

Şer'i Şerif'in namazın farz olmasını ve edasını bu alametlere bağlaması, galibe itibarladır. Yoksa bu şu demek değildir: "Bu alametler bulunmayacak olursa namaz düşer".

Hanefi kitaplarından ***el-Kenz*** ve diğerlerinin şafak kaybolmadan önce fecrin doğduğu beldelerde yatsı ve vitir namazları yoktur demesine, Bahit; risalesinin sonunda itibar edilmeyeceğini söylemiş ve risalesini şu sözleriyle bitirmiştir:

Şer'i Şerifin; güneşin doğmasıyla namazı, hilalin görülmesiyle orucu emretmesi birçok beldede, avam ve havassın ibadet vakitlerini anlayabilmelerine alamet olsun diyedir. Aynı şekilde Şer'i Şerif; bu vakitlere delalet eden rasat, hesap, saat emsali başka alametlere itibar edilmesini de yasaklamamıştır. Âlimler; innin/iktidarsız olan kişiye tanınan müddette, menopoz yaşının takdirinde ve diğer birçok fıkıh meselelerinde kameri sene olarak hesaba itibar etmişlerdir. Keza şekilde Şemsi yıl ile Kameri yıl arasında on gün, bir günün üçte biri, bir günün onda birinin dörtte biri kadar fark olduğunu söylemişlerdir. Bu ise ancak hesapla bilinir.[23]

Netice olarak hilali gözetlemek asıldır, imkân olmadığı zaman hesaba itibar etmek caizdir.

---

[1]Müslim, kitabu's-Sıyam bab: Vucubu savmı Ranazan…

[2]Mevsuâtu'l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye c:22 s:31

[3]Ümdetu'l-Kari Bab: Vucub'u Savmı Ramazan

[4]Fethu'l-Bârî 1773. hadisi şerifin şerhi

[5]İrşad'u ehl'il-milleti ila isbat'il-ehille s: 254

[6]Haşiyetu'l-Kalyübî, Kitabu's-Siyam

[7]Tenbihu'l-ğafil ve'l-vesenan ala ahkami hilali ramazan

[8]Bu her iki rivayette ***Zahiru'r-Rivaye***de vardır.

[9]İrşad'u ehli'l-milleti ila isbati'l-ehille s: 78

[10]Ebu Davut, İbn Mace lafız ebu Davut, kitabu't-tıp bab: en-Nucum

[11]Müslim, kitabu’s-Sıyam bab: Vucubu savmı Ranazan…

[12]Rahman Suresi /5

[13]İrşadu Ehli’l-Milleti ila İsbati’l-Ehille s: 249

[14]Ebu Davut, İbn Mace lafız ebu Davut, kitabu’t-tıp bab: en-Nucum

[15]Avn’ul-Mabut Bab Tıp, Nucum 3406 hadisi şerif şerhi

[16]Ümdetü’l-Karî, Bab: Vucubu’s-Savmi Ramazan, Fethu’l-Barî İbn Hacer 1773. hadisi şerifin şerhi

[17]Buhari, Müsli lafız Müsli Kitab: Es-Sıyam Bab: Vucubu Savmı Ramazan

[18]Fethu’l-Barî İbn Hacer 1780. hadis-i şerifin şerhi, Bu konuyla alakalı Bak: Ümdetu’l-Karî, İrşadu’s-Sarî Şerhu’l-Buhari, Es-Sindi Haşiyetu’n-Nesaî

[19]Fetava Mustafa ez-Zerka s:161-162

[20]İrşad’u ehli’l-milleti ila isbati’l-ehille s: 82

[21]Fetava Mustafa ez-Zerka s: 162

[22]Bakara 185

[23]İrşad’u ehli’l-milleti ila isbati’l-ehille s:258-273